

ОПЕРАЦІЙНИЙ РИЗИК В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У роботі висвітлено динаміку резервів під операційний ризик банківського сектору України та окремих банків. Порівняно частку резервів під операційний ризик у структурі капіталу вітчизняних та зарубіжних банків.

В работе исследовано динамику резервов под операционный риск банковского сектора Украины и отдельных банков. Были сопоставлены доли резервов под операционный риск в структуре капитала отечественных и зарубежных банков.

This article deals with Dynamic of Ukrainian bank sector's and bank's operational risk reserves. Operational risk reserves of national and foreign banks have been analyzed.

Ключові слова: операційний ризик банку, базовий підхід, резерв банку.

Світова фінансова криза окреслила необхідність у модифікації стратегії управління ризиками кредитної установи. Нові стратегії включали впровадження нових кредитних продуктів, інтеграцію вдосконалених інформаційних технологій, найм додаткового професійного персоналу та інші заходи підвищення стабільності. Як наслідок, виникали додаткові операційні ризики, більшість з яких було виявлено під час фінансової кризи. В той же час достатньої уваги питанню управління операційними ризиками на теренах України не приділялося.

Висвітлення питання управління операційними ризиками в умовах фінансової кризи було розкрито у роботах О.Барановського, А.Володина, С.Дмитрова, А.Козлова, А.Лукацького, А.Мамонтова, Н.Романова, А.Румянцева, Б.Сазикина, В.Сердюка, А.Синцова, А.Смирнова.

В той же час, дослідженню динаміки резервів під операційний ризик приділялося недостатньо уваги. Слід зазначити, що в науковій літературі порівняння світового та українського досвіду носить односторонній характер, оскільки операційний ризик в Україні оцінюється незначним переліком банків.

Завданнями даної статті є: висвітлення динаміки резервів під операційні ризики банківського сектору у розрізі груп банків; на прикладі кількох банків розглянути динаміку резервів під операційний ризик; порівняти співвідношення резервів під операційні ризики українських та зарубіжних банків.

Операційний ризик набув значної актуальності під час фінансової кризи, однак вперше згадувався ще у 2004 році у домовленостях BASEL II. За цим документом операційний ризик визначається як ризик, що виникає через неточні, помилкові або злочинні дії людей, помилки у внутрішніх процесах та системах та/або в результаті зовнішнього впливу [1, с.55].

Операційний ризик у міжнародній практиці визначається багатьма підходами: стандартизованим підходом, методом стрес-тестування, моделюванням за розподілом Монте-Карло, картографуванням тощо. Однак, дані моделі базуються на внутрішній управлінській звітності комерційних

банків, бази статистичних даних, що ускладнює аналіз ризиків для інвесторів, регулятора ринку та інших зацікавлених сторін.

Саме тому, на нашу думку, слід розглянути операційні ризики, а конкретно резерви під них, за методом базового індикатора. Цей метод базується на добутку базового коефіцієнта (15%) та усередненого операційного доходу банку за три роки.

Розглянемо резерви під операційний ризик за базовою методикою для банківського сектору України у розрізі груп банків [2].

Таблиця 1

Резерви під операційні ризики банку

Групи банків	2008	2009	2010	2011
1 група	1 796 369,9	3 275 882,8	5 403 569,1	6 509 325,8
2 група	440 262,5	761 834,2	1 020 989,4	1 426 274,0
3 група	373 039,5	503 278,9	624 441,3	626 278,8
4 група	337 862,7	500 445,9	652 309,4	771 072,1
Всього	2 947 534,5	5 041 441,6	7 701 309,2	9 332 950,6

тис. грн.

Таким чином, усереднені показники прогнозують зростання рівня операційного ризику в 2009 році в умовах розгортання фінансової кризи в Україні. Поступове зростання рівня ризику після 2010 року свідчить про подолання фінансової кризи, однак не самих ризиків.

Прогнозовані резерви під операційний ризик стабільно зростають протягом усього досліджуваного періоду, що обумовлене достатньо високими рівнями доходів комерційних банків, а стабільність зростання – усередненням за три роки.

Ці дані є усередненими, прогнозованими показниками, однак такими, на базі яких можна спрогнозувати динаміку розвитку в цілому банківського сектору, крім того дають змогу прогнозувати ризик майбутніх періодів. Таким чином, сформуємо систему резервів банківського сектору з урахуванням резервів під операційний ризик банку на рис. 1.

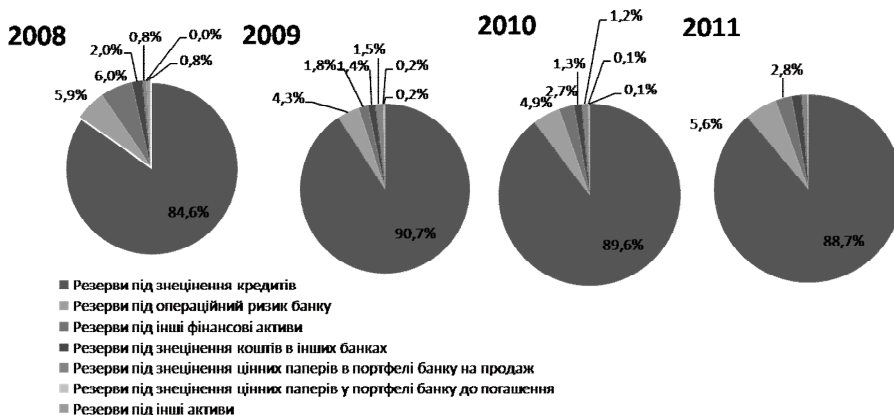

Рис. 1. Структура резервів комерційних банків України з урахуванням резервів під операційний ризик за 2008-2011 роки

Основною закономірністю банківського сектору залишається переважаюча концентрація резервів під ризику у банках 1-ї групи, що свідчить про необхідність для визначених банків детально та об'єктивно оцінювати операційні ризики з метою управління ними.

Частка резервів на покриття кредитних ризиків (рис. 1) залишається в лідерах, однак її значення поступово зменшується, починаючи з 2009 року, коли значення досягло 90,7%, і закінчуючи 88,7% станом на кінець досліджуваного періоду (2011 рік).

Розглядаючи ж операційний ризик, а конкретно резерви на його покриття, слід виділити надзвичайно важливе значення частки у 2008 році – 5,9%, що можна пояснити значним рівнем доходів комерційних банків, на основі яких і сформовано рівень резерву, а також настання фінансової кризи, що інституційно зумовила перерозподіл ризиків.

Найменша частка резервів під операційний ризик склала 4,3% у 2008 році, що пов'язано зі значними негараздами в кредитному портфелі інвестицій банків, а також посиленням контролю за персоналом банків, що значно зменшує рівень ризику.

Поступове зростання резервів під операційний ризик до рівня 5,6% у 2011 році, на нашу думку, є природним процесом, що математично пояснюється зростанням надходжень до банківських установ у 2008-2010 рр., що призвело до зростання ризиків, пов'язаних з виходом банківського сектору з зони фінансової нестабільності, значною диверсифікацією активів тощо.

Однак аналіз банківського сектору в цілому не може дати уявлення про конкретний розподіл та особливості формування резервів під операційні ризики банку, а враховуючи закритість внутрішньої інформації в українських банках про реалізацію таких ризиків, розрахуємо базовою методикою рівень операційного ризику для конкретних комерційних банків.

Для аналітичного розрахунку резервів під операційний ризик використаємо дані 8 комерційних банків – по 2 з кожної групи. Вибір саме таких банків був обумовлений двома чинниками: по-перше, банки повинні знаходитися у визначеній групі протягом усього досліджуваного періоду – з 2006 по 2011 роки. По-друге, банки повинні бути не лише лідерами групи, а й такими, що займають останні місця в групах.

Таблиця 2

Резерви під операційні ризики комерційних банків

тис. грн.					
Група банків	Банк	2008	2009	2010	2011
1 група	«Приватбанк»	498 821	880 049	1 212 980	1 392 717
	«Брокбізнесбанк»	28 568	52 016	73 591	86 305
2 група	«Південний»	36 914	58 747	71 556	78 594
	«Імексбанк»	17 219	31 412	34 983	44 488
3 група	«Укрінбанк»	11 487	15 069	16 737	14 233
	«Активбанк»	11 144	14 413	14 996	14 579
4 група	«Капітал»	4 839	5 804	5 766	5 426
	«Морський»	1 102	1 693	2 424	2 622

Проаналізувавши дані табл. 2, можна зробити кілька висновків:

По-перше, загалом спостерігається зростання витрат на формування резервів під операційні ризики, однак таке зростання призупиняється у 2011 році. Зменшились прогнозовані витрати для банку 4-ї групи «Капітал» з 5 766 тис. грн. (2010 рік) до 5 426 тис. грн. (2011 рік). Аналогічна ситуація спостерігається і для банків 3-ї групи.

По-друге, лідер українського банківського сектору «Приватбанк» у кінці досліджуваного періоду показав результат у 1,4 млрд. грн., що разуче відрізняється від інших досліджуваних банків.

По-третє, можемо інтерпретувати політику банків 3 та 4 груп як найбільш стабільну щодо формування резервів під операційні ризики, адже такі банки мають на меті не розширення ринку та активну інвестиційну політику, а обслуговування конкретних проектів, компаній, цілей.

По-четверте, виникає проблема порівнюваності показників формування резерву під операційний ризик банку, тому ми пропонуємо розраховувати частку резервів під операційний ризик до власного капіталу банку, оскільки власний капітал формується банком відповідно до вимог НБУ, а також відповідно до активності комерційного банку та стабільності його роботи.

Таблиця 3

Резерви під операційний ризик у розрахунку до власного капіталу банку

Група банків	Банк	2008	2009	2010	2011
1 група	«Приватбанк»	6,1%	8,6%	10,2%	8,3%
	«Брокбізнесбанк»	1,2%	2,2%	3,1%	3,6%
2 група	«Південний»	2,6%	4,0%	7,4%	4,9%
	«Імексбанк»	2,1%	3,7%	3,6%	4,1%
3 група	«Укрінбанк»	2,7%	3,9%	3,9%	2,5%
	«Активбанк»	2,2%	2,8%	2,9%	2,6%
4 група	«Капітал»	4,2%	4,2%	3,6%	2,8%
	«Морський»	1,5%	2,0%	3,4%	1,7%

%

Таким чином, порівнявши резерви під операційний ризик та власний капітал банку (табл. 3), можна зробити висновок, що залежно від активності банку на ринку, розмірів та кількості філій (як основний елемент формування власного капіталу на основі принципу безбалансового відділення), виникає необхідність у формуванні резервів.

Лідер українського банківського сектору протягом усього досліджуваного періоду показував значну частку резервів під операційний ризик у структурі власного капіталу, що свідчить про достатньо високий рівень ризику. Станом на кінець досліджуваного періоду ця частка склала 8,3%.

Спостерігаємо, що у 2010 році, майже всі досліджувані банки досягли максимального значення операційних ризиків, що можна пояснити виходом банків з кризового періоду й активізацією діяльності в банківському секторі. Так, найбільшого значення резервів під операційний ризик серед банків 2-4 груп досяг банк 2-ї групи – «Південний» (7,4%).

У той же час, найменший показник був розрахований для банку 1-ї групи – «Брокбізнесбанк» (1,2%) у 2008 році, що може свідчити про високу ефективність здійснюваних операцій банком. Також цікавою є поведінка банку «Капітал», абсолютні показники якого зростали (табл. 3). Це свідчить про значне збільшення власного капіталу при відносно низькому рівні надходжень за рахунок основної діяльності, а отже, банк здійснює значне резервування, що підвищує ефективність ризик-менеджменту.

Проаналізуємо досвід закордонних банків щодо розрахунку резерву під операційний ризик за індивідуальною методикою, оскільки кожен з цих банків висвітлює у звітності резерви під операційний ризик (табл. 4).

Таблиця 4

Резерви під операційний ризик іноземних банків

Банківська установа	Країна	Грошова одиниця виміру	2007	2008	2009	2010
Commerzbank	Німеччина	млн. €	615	646	1 642	1 605
Сбербанк	Російська Федерація	млн. руб	46 360	70 371	90 070	92 216
China Everbright Bank Co.	Китай	млн. юань	2 744	3 302	3 414	5 256
PeKaO SA	Польща	млн. рпн	738	1 028	923	982
Barclays	Великобританія	£ млн.	2 598	2 694	3 050	3 209
J. P. Morgan Chase & Company	США	\$ млн.	6 141	7 908	9 554	9 675

Отже, за даними табл. 4 можна зробити висновок, що в цілому тенденція зростання резервів під операційний ризик спостерігається для всіх комерційних банків [3-8].

Комерційні банки для докладного аналізу були вибрані відповідно до регіону – кожен банк представляє певний регіон: Європу (Східну, Центральну, Західну), Азію, США; кожен з банків є лідером у регіоні та у країні, отже ризик-менеджмент знаходиться на високому рівні. Порівняємо співвідношення прогнозованих даних закордонних банків щодо резервів під операційний ризик з українськими банками, розрахуємо показник співвідношення резервів під операційні ризики та власного капіталу досліджуваних банків (табл. 3).

Таблиця 5

Коефіцієнт співвідношення резервів під операційний ризик та власного капіталу банку

%

Банківська установа	Країна	2007	2008	2009	2010
Commerzbank	Німеччина	5,9%	3,6%	9,2%	9,0%
Сбербанк	Російська Федерація	6,8%	9,1%	10,6%	8,8%
China Everbright Bank Co.	Китай	11,1%	9,9%	7,1%	6,5%
PeKaO SA	Польща	5,0%	6,4%	5,0%	4,8%
Barclays	Великобританія	8,0%	5,7%	5,2%	5,2%
J. P. Morgan Chase & Company	США	5,0%	4,7%	5,8%	5,5%

Отже, за даними табл. 5 робимо висновок, що прив'язки коефіцієнту до фінансової кризи практично немає, за винятком Ощадбанку Росії, який показав коефіцієнт резервів під операційні ризики у розрахунку на власний капітал 9,1% у 2008 та 10,6% у 2009 роках.

Спостерігалось зростання коефіцієнтів співвідношення резервів під

операційний ризик та власного капіталу банку у німецького Commerzbank та американського J.P.Morgan Chase & Company до рівня 9,0% та 5,5% відповідно у 2010 році.

В інших випадках спостерігалося скорочення цих коефіцієнтів, що можна інтерпретувати ускладненням діяльності досліджуваних банків через фінансову кризу, що призвело до скорочення прибутку, а отже і до певних заходів оптимізації витрат, в тому числі і скорочення персоналу як одного з можливих факторів підвищення операційного ризику.

Порівнюючи, помітно значне коливання рівня резервів до власного капіталу іноземних банків, на відміну від банків українського сектору, оскільки майже всі українські досліджувані банки (за винятком «Приватбанку» та банку «Південний») мали досить низький показник.

Таким чином, операційний ризик банківського сектору та окремих банків України зростає в умовах фінансової кризи як в Україні, так і в світі. Резерви під операційний ризик складають незначну частку у структурі власного капіталу банку. Однак загалом по банківській системі (на прикладі України) резерви під операційний ризик займають другу позицію після кредитного ризику.

Список використаних джерел:

1. Лукацкий А. Операционные риски и угрозы системам финансовых структур /А. Лукацкий // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. – 2005. – № 10.
2. Дані фінансової звітності банків України. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208
3. Офіційний сайт Commerzbank [Електронний ресурс] : режим доступу: https://www.commerzbank.de/en/hauptnavigation/aktionaere/service/archive/unternehmensberichterstattung/2011_3/index.html
4. Офіційний сайт Сбербанк [Електронний ресурс] : режим доступу: http://www.sbrf.ru/moscow/ru/investor_relations/accountability/
5. Офіційний сайт China Everbright Bank Co. [Електронний ресурс] : режим доступу: <http://www.cebbank.com/Channel/90969>
6. Офіційний сайт PeKaO SA [Електронний ресурс] : режим доступу: http://www.pekao.com.pl/information_for_investors/financial_informations/Annual_reports/
7. Офіційний сайт Barclays [Електронний ресурс] : режим доступу: <http://group.barclays.com/cs/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content>
8. Офіційний сайт J. P. Morgan Chase & Company [Електронний ресурс] : режим доступу: <http://www.jpmorganchase.com/corporate/Home/home.htm>

УДК 369.2

А.О.Більцан,

Буковинський державний фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Досліджено сучасний стан, основні засади та особливості функціонування Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у сфері соціального захисту населення.